

نقش کارآفرینی در تحقق اشتغال پایدار روستایی،

کامی موثر در اجرای سند چشم انداز ۱۴۰۴

علیرضا زرگوش - کارشناسی ارشد مدیریت دولتی
مهدی مظفری - کارشناسی مهندسی صنایع

از جمله ویژگی‌های کشور در افق چشم انداز ۱۴۰۴ رسیدن به اشتغال کامل می‌باشد و توسعه کارآفرینی در تمامی ابعاد و به خصوص در بخش روستایی از جمله ابزارهای مناسب جهت این مهم، می‌باشد. یکی از اهداف کلان توسعه پایدار روستایی، کاهش بیکاری و توسعه فعالیت‌های شغلی است. در حال حاضر بیش از ۴۰ درصد از جمعیت کشور در روستاها ساکن هستند. کارآفرینی روستایی فراهم‌کننده زمینه اشتغال، افزایش درآمد، تولید ثروت، بهبود کیفیت زندگی و کمک‌کننده به افراد محلی برای مشارکت در اقتصاد می‌باشد، کارآفرینی و کسب و کارهای روستایی، سرمایه‌های بالقوه تحول روستاها از حالت سنتی به بخش فعال و اقتصادی محسوب می‌شوند و سهم به‌سزایی در رشد اقتصادی در جامعه دارند و عامل شتاب‌دهنده‌ای به سوی رشد اقتصادی کشور می‌باشند.

واژگان کلیدی: کارآفرینی، اشتغال پایدار روستایی، کارآفرینی روستایی، سند چشم انداز ۱۴۰۴

۱- مقدمه

سیر تکامل شکل‌گیری سند چشم انداز ۱۴۰۴ کشور، از سال ۱۳۷۸ در دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام برای هم‌جهت‌سازی سیاست‌های کلی، ضرورت ترسیم و تبیین یک افق روشن در آینده ایران مشخص شد و در این راستا تا مدت‌ها مطالعات و مباحث تحت عنوان "افق آینده ایران اسلامی" ادامه یافت. در سال ۱۳۸۰ مفهوم چشم انداز به جای افق آینده مورد تاکید قرار گرفت و نتایج حاصل از مطالعات صورت گرفته و تجارت بدست آمده به عنوان یک مقوله پیشرفته علوم مدیریتی با مقام معظم رهبری در میان گذاشته شد و ایشان ضرورت این مسئله را بسیار مهم تشخیص دادند و به این مجمع ابلاغ کردند که سند ملی چشم انداز ایران را تهیه نمایند. به این ترتیب مجمع، کمیسیون خاصی را تحت این عنوان تصویب کرد که کلیه مطالعات و تحقیقات دبیرخانه به همراه مطالعات و تحقیقات سازمان مدیریت

۲- ویژگی‌های جامعه ایرانی در افق چشم انداز ۱۴۰۴

در متن سند چشم انداز ۱۴۰۴ کشور، برای جامعه هشت ویژگی مهم و اساسی تعریف شده است که از جمله این ویژگی‌ها که مقاله حاضر، نیز بر اساس آن انجام شده، دست یافتن ایران به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی با تاکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پر شتاب و مستمر اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به مقوله مهم و بسیار حیاتی اشتغال کامل است. اشتغال و نقطه مقابل آن بیکاری، به ترتیب یکی از مهم‌ترین چالش‌ها و مشکلات کشورهای

جهان به حساب می‌آید و در کشورهای کم‌تر توسعه یافته، کشاورزی بخش ضروری برای شروع توسعه پایدار است (استمولیس و همکاران، ۲۰۰۷)، بررسی وضعیت اشتغال در مناطق روستایی حاکی از این می‌باشد که موضوع اشتغال از جنبه‌های کمی و کیفی با مشکلات زیادی مانند فقر اطلاعاتی، مهارت‌های پایین، فرهنگ کارآفرینی ضعیف و نابرابری قومی و قبیله‌ای از سایر جوامع متمایزند (میچلی و همکاران، ۲۰۰۵)، رشد و توسعه هر کشور در گرو توسعه بخش‌های مختلف اقتصادی آن بوده، مهم‌ترین عامل در توسعه پایدار نیز منابع انسانی شایسته و کارآمد آن کشور است (بیهیس و همکاران، ۱۹۹۶)، با توجه به اهمیت اشتغال و نیروی انسانی جوان در توسعه کشور، دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی با تکیه بر کاهش بیکاری، اشتغال‌زایی در بخش کشاورزی دارای جایگاه ویژه‌ای است (شکویی، ۱۳۸۴)، در ایران بر اساس آمارهای موجود، از ۶۸ درصد جمعیت روستایی کشور در سال ۱۳۴۵، تنها ۳۸ درصد در سال ۱۳۷۵ در روستاها باقی، مانده‌اند و روند کاهش جمعیت روستایی طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ به لحاظ میانگین رشد سالانه برای اولین بار در سال ۱۳۷۱ به رشد منفی ۵۲ رسیده است که این رقم در سال ۱۳۶۵ معادل ۱/۱ درصد بوده است (میر جلیلی، ۱۳۷۹)، افزایش نرخ مهاجرت از روستاها به شهرها نه تنها دامنه بیکاری را در جوامع روستایی وسیع‌تر می‌سازد، بلکه مشکلات متعددی را برای برنامه‌ریزان جامعه شهری به دنبال دارد (صف، ۱۳۷۹)، بخش‌های مهم و حیاتی کشاورزی، عهده‌دار نقش‌های کاهش فقر، بالا بردن توانایی‌ها و مهارت‌های روستاییان به خصوص جوانان روستایی، پایداری منابع و محیط زیست و افزایش مشارکت جهانی برای رسیدن به توسعه پایدار است (گودارد، ۲۰۰۶).

۳- مفهوم کارآفرینی و ویژگی‌های فرد کارآفرین

کارآفرینان نقش مهمی در توسعه روستایی به عهده دارند و این یک واقعیت در خط‌مشی‌های دولت به حساب می‌آید، کارآفرینی فرآیند ایجاد یک چیز جدید و ارزشمند با تلاش و کوشش در فرآیندی زمان‌بر همراه با خطرهای مالی، اجتماعی و روانی به منظور دریافت پاداش‌های مالی و رضایت و استقلال فردی است (هیسریچ، ۲۰۰۵) و کارآفرین دیدی متفاوت با دیگران دارد و آنچه دیگران آن را عادی و معمولی می‌بینند، او متفاوت و به گونه‌ای دیگر می‌بیند و تجسم می‌کند، آن‌چه برای مردم عادی، مشکل و تهدید است، برای او فرصت و موقعیت است و آن‌چه برای دیگران محدودیت است، برای او گستردگی و وسعت می‌باشد (تیرانا، ۲۰۰۱). کارآفرین می‌تواند با ارایه محصولات و خدمات جدید جامعه را به سمت پیشرفت و توسعه سوق دهد (کوراتکو و همکاران، ۲۰۰۴).

در ادامه ویژگی‌های کارآفرینان، در ۱۲ مورد زیر طبقه‌بندی شده است (جدول شماره ۱ مشاهده شود).

جدول ۱- ویژگی‌های کارآفرینان

ردیف	خصوصیت	ویژگی روانی
۱	ارتباط مخاطره با عدم قطعیت	ریسک‌پذیری
۲	عرضه کننده سرمایه	خوداتکایی
۳	مبتکر بودن	خلاقیت
۴	تصمیم‌گیرنده	قاطعیت
۵	رهبر صنعتی است	فناوری
۶	مدیر یا رئیس	مسئولیت‌پذیری
۷	سازمان‌دهنده منابع اقتصادی	هماهنگ‌کننده
۸	مالک شرکت تجاری	آغازگر
۹	استفاده از عوامل تولید	محصول‌گرا
۱۰	پیمانکار	فعال
۱۱	حاکم	اعتماد به نفس
۱۲	استفاده از منابع جهت مقاصد مختلف	باهوش

۴- بررسی روند تحولات بازار کار روستایی در چهار دهه گذشته

بازار کار مناطق روستایی در چهار دهه گذشته، تحولات اساسی داشته است که بررسی این تحولات در پیش‌بینی وضعیت آتی بازار کار روستایی و برنامه‌های بعدی جهت کارآفرینی در تحقق اشتغال پایدار روستایی و گامی موثر در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران می‌تواند سودمند واقع شود. در این قسمت عرضه و تقاضای نیروی کار، به تفکیک زن و مرد در مناطق روستایی آورده می‌شود (فلیحی، ۱۳۷۹).

جدول ۲ - جمعیت روستایی کل کشور به تفکیک زن و مرد

سال	کل	مرد	زن
۱۳۴۵	۱۵۹۹۴۴۷۶	۸۲۵۹۱۴۷	۷۷۳۵۳۲۹
۱۳۵۵	۱۷۸۵۰۶۴	۹۰۶۴۸۹۶	۸۷۸۹۱۶۸
۱۳۶۵	۲۲۶۰۰۴۴۸	۱۱۵۱۱۳۴۴	۱۱۰۸۹۱۰۴
۱۳۷۰	۲۴۰۰۵۶۴	۱۲۳۳۳۲۰۶	۱۱۶۶۷۳۵۸
۱۳۷۵	۲۳۲۳۷۶۹۹	۱۱۷۱۰۱۳۶	۱۱۵۲۷۵۶۳
۱۳۷۸	۲۳۰۹۸۵۵۱	۱۱۶۱۹۰۹۹	۱۱۴۷۹۴۵۲
۱۳۸۳	۲۳۰۵۸۹۷۴	۱۱۵۸۶۸۳۴	۱۱۴۷۲۲۱۴۰

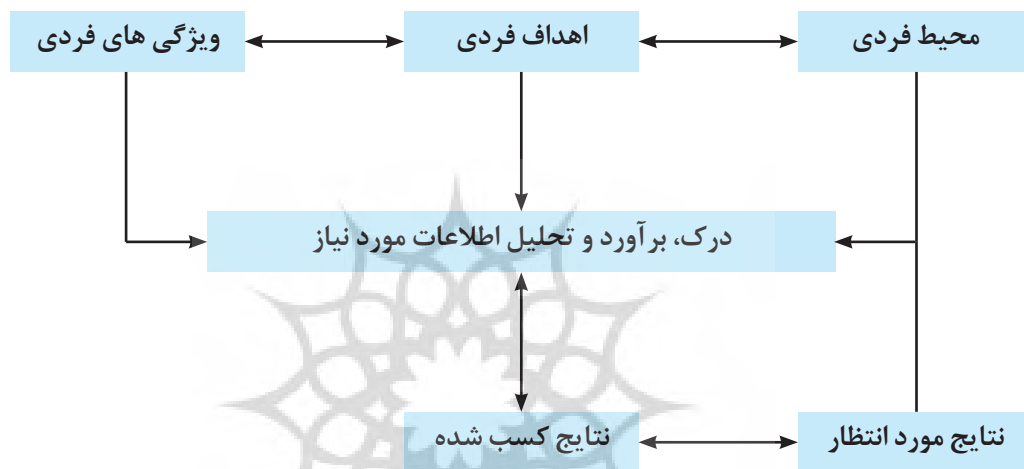
طبق جدول جمعیت روستایی از ۱۵۹۹۴ هزار نفر در سال ۱۳۴۵ با متوسط رشد سالانه ۱/۲۵ درصد به ۲۳۲۳۷ هزار نفر در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است. در مقابل همین فاصله، جمعیت شهری سالانه به طور متوسط ۴/۵ درصد رشد داشته، یعنی از ۹۷۹۴ هزار نفر در سال ۱۳۴۵ به ۳۶۸۱۷ هزار نفر در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است. ناگفته پیداست که رشد جمعیت شهری به طور متوسط از ۳/۲ درصد از رشد جمعیت روستایی بیشتر است. از طرفی دیگر نرخ شهرنشینی از ۳۷/۹ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۶۱/۳ درصد در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است. از عواملی که باعث افزایش شهرنشینی شده است می‌توان موارد زیر را نام برد: تبدیل شدن روستاها به مناطق شهری، ادغام روستاهای حاشیه‌ای شهرهای بزرگ در همان شهرها و مهاجرت روستاییان به شهرها. اگر چه جمعیت روستایی طی سال‌های ۱۳۴۵-۱۳۷۰ در حال افزایش بوده است اما در فواصل سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۵ این جمعیت رشد منفی داشته است.

۵- کار آفرینی روستایی و ویژگی‌های کار آفرین روستایی

کار آفرینی روستایی عبارت است از شناسایی فرصت‌های جدید، نوآوری و خلاقیت در فعالیت‌های کشاورزی و غیرکشاورزی، نوآوری و خلاقیت در کاربری زمین و در واقع، استفاده‌ی بهینه و نوآورانه از منابع روستا در راستای توسعه پایدار روستایی است (دادورخانی و همکاران، ۱۳۹۰). در این راستا می‌توان توسعه پایدار را، رویکردی جامع به بهبود بخشی کیفیت زندگی انسان‌ها در جهت رفاه اقتصادی، اجتماعی و محیطی سکونت‌گاه‌های انسانی تعریف کرد (تورجمان، ۲۰۰۰). رپرودون و همکاران در تحقیقی با عنوان، نقش کار آفرینی در توسعه مناطق روستایی، به این نتیجه رسیدند که توسعه و گسترش کار آفرینی در مناطق روستایی مشروط به توسعه فرهنگ کار آفرینی (بستر سازی جهت تربیت و پرورش کار آفرینان افراد روستایی،

ترغیب افراد روستایی جهت مشارکت آن‌ها در برنامه‌های کارآفرینی روستایی، تشویق سازمان‌های دولتی و غیر دولتی در پشتیبانی از برنامه‌های کارآفرینی در مناطق روستایی)، آموزش کارآفرینی (توانمندسازی روستاییان، برگزاری دوره‌های آموزشی کارآفرینی و مشاوره در این زمینه)، توسعه زیرساخت‌های کارآفرینی (فراهم آوردن اعطای دسترسی به سرمایه، اعطای وام به کارآفرینان، توسعه امکانات و تجهیزات حمل و نقل و گسترش سیستم‌های اطلاعاتی و ارتباطی، اتصال به منابع اطلاعات و دانش همگانی، گسترش امکانات زندگی در روستاها و مواردی از این قبیل است (اسکوبار، ۲۰۰۸)، در کشورهای کم‌تر توسعه یافته، کشاورزی بخش ضروری برای شروع توسعه روستایی است (استامولیس، ۲۰۰۷)، در شکل ذیل (شکل شماره ۱) مدل کارآفرینی فردی در روستا مورد نمایش قرار داده خواهد شد.

شکل ۱- مدل کارآفرینی شخصی در روستا (ادوارد، ۲۰۰۴)

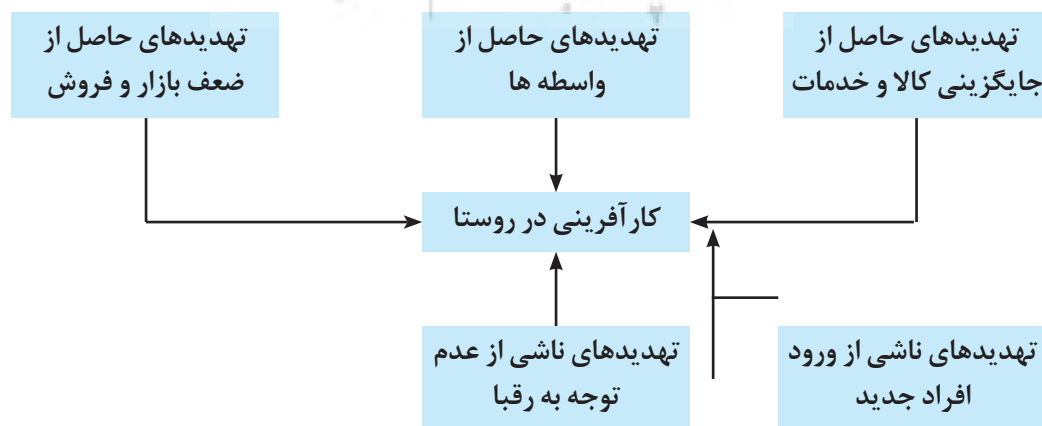

کارآفرینی در نواحی روستایی اجتماع‌مدار، دارای یک خانواده گسترده مستحکم، پیوندها و تأثیر بسیار زیادی بر اجتماع روستایی است (موندراها، ۲۰۰۳). در ادامه به چالش‌های پیش‌روی کارآفرینی در جوامع روستایی، عوامل نامساعد آن، عوامل مساعد آن و رهیافت‌های حمایتی دولت در کارآفرینی و اشتغال‌زایی روستایی به صورت اجمالی پرداخته می‌شود.

۶- عوامل نامساعد کارآفرینی و توسعه شغلی در روستاها

باید عوامل نامساعد کارآفرینی را شناخت، این عوامل عبارتند از:

شکل ۲ - عوامل بازدارنده بیرونی کارآفرینی در روستا (حریوت، ۲۰۰۶)

منابع

۱. صف ساری، ب. ۷۹/۱/۲۲. خود اشتغالی، مقابله با بیکاری و زمینه ساز شکوفایی اقتصاد تولیدی. آزاد
۲. فلیچی، ن. ۱۳۷۹، بررسی بازار کار روستایی و پیش بینی چگونگی آن تا پایان برنامه سوم توسعه، اقتصاد و توسعه کشاورزی، سال ۸ شماره ۲۹
۳. میر جلیلی، ع. (۱۳۷۹)، توسعه خود اشتغالی و افزایش بهره وری در روستاها با تاکید بر صنایع خرد کشاورزی، کشاورزی و صنعت، شماره ۱۲
۴. ماهنامه علمی آموزشی تخصصی مدیریت، سال ۲۴، شماره ۲۵۳، صفحه ۴۸، تیر ۹۲
۵. شکویی، حسین (۱۳۸۴)، اندیشه های نو در فلسفه جغرافیا: فلسفه های محیطی و مکتب های جغرافیایی جلد دوم، تهران: گیتاشناسی
۶. دادورخانی، فضیله، رضوانی، محمدرضا، امین قشلاق، ساوش و بهروز جهرمی، خدیجه. (۱۳۹۰). تحلیل نقشه گردشگری در توسعه ویژگی های کارآفرینانه و گرایش به کارآفرینی در بین جوانان روستایی (مطالعه موردی: روستای کندوان و اسکندران شهرستان اسکو). پژوهش های جغرافیایی انسانی، شماره ۷۸، زمستان ۱۳۹۰،
۷. رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، سجاسی قیداری، حمدالله و رضوی، سید حسن (۱۳۸۹)، راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی: مطالعه موردی روستاهای شهرستان خدابنده، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۳، شماره ۴۱، ص ۴۱-۶۰
۸. مجمع تشخیص مصلحت نظام، چشم انداز ۲۰ ساله کشور، رسانه جمعی، ۱۳۸۲
- 9- mundhara, j . (2003). India needs entrepreneurs. [online]. Available on the www: url: <http://uwcsea. Edu. sg/zd/coverpage/indianneedsentrepreneurs. Htm>
- 10- Kuratko, Donald F. and Hadgetts, Richard M. (2004), Entrepreneurship, Theory, Process and Practice. U.S.A.: South-Western
- 11- bihis- Tolentino, j. (1996) , issue papers: institutional strnghtening and programme management related to rural youth programmes. Rome: FAO, expert consultation and sustainable developmvt. Available on
- 12- Edward, j, chambers and stuart e. shaw, 2004, a primer on western Canadian entrepreneurship: the western centre for economic research gratefully acknowledges the support of western economic diversification Canada: number 76
- 13- golkar, b. (2000), accounting expert human resource with input-output to 2009, research and policy making for human resource development in iran, Tehran, higher education research an planning institution, p.7. (in farsi)
- 14- hisirich , Robert d, and peters, Michael (2002). Entrepreneurship tuat mc graw-hill publishing company fifth edition
- 15- huyghebaert, n, & van de gucht, l. (2007). The determinantas of financial structure : new insights from business start-ups , European financial management , 13, (1), 101-133

۷- عوامل مساعد کار آفرینی و توسعه شغلی در روستاها

عوامل مساعد در این زمینه عبارتند از (کولوزوک، ۱۹۹۷):
 ۱- صداقت و وظیفه شناسی در کار ۲- امنیت شغلی ۳- محیط پاکیزه
 ۴- کنترل آسان کارها ۵- پذیرش آسان الگوهای رفتاری
 مصرف کننده ۶- قیمت پایین زمین ۷- دستمزدهای پایین و
 ۸- نادیده انگاشتن نقش اتحادیه های شغلی

۸- رهیافت حمایتی دولت در کار آفرینی و اشتغال زایی روستایی

برخی از وظایف دولت در این زمینه عبارتند از: ۱- اعطای وام های کم بهره جهت خلق شغل جدید ۲- عرضه خدمات مشاوره ای و ترویجی ۳- آماده کردن کمک های مالی جهت انتقال کارفرمایان با تجربه از مراکز شهری به روستایی ۴- کمک به موسساتی که توان پرداخت بدهی ها را ندارند ۵- افزایش فرصت های شغلی ۶- افزایش میزان سرمایه گذاری و مواردی از این قبیل را می توان اشاره نمود.

۹- نتیجه گیری

بیکاری به عنوان یکی از چالش های ضروری در کشور مطرح می باشد و این در حالی است که جوامع روستایی نیز از این قاعده نیستند، محدودیت فرصت های شغلی در جوامع روستایی، نرخ مهاجرت از روستاها به شهرها را افزایش داده و این یک مشکل بزرگ قلمداد می شود. کارآفرینی راه کاری جدید در نظریه های توسعه در دستیابی به توسعه روستایی است. هدف اصلی در اجرای برنامه های متنوع در روستاها، رسیدن به توسعه روستایی است و یکی از اهداف کلان توسعه، کاهش بیکاری، ایجاد شغل و افزایش فرصت شغلی است و از آن جا که یکی از محدودیت های مهم در کسب و کار از بعد اقتصادی، محدودیت های سرمایه ای به ویژه در شروع یک فعالیت تولیدی می باشد، دولت می تواند با برنامه ریزی اصولی و ایجاد شغل و حمایت از کارآفرینان روستایی به عنوان یکی از مهم ترین عوامل حیات کننده، در این زمینه به روستاییان کمک کند و موجب شکوفایی روستا و کشور را ممکن سازد. ما در این مقاله عوامل مساعد، عوامل نامساعد و رهیافت های آن را بررسی نمودیم و در این زمینه موارد و توضیحاتی را اشاره کردیم. در آخر پیشنهاداتی مختصر جهت توسعه روستایی که ارایه آن به دولت می تواند مثر ثمر واقع شود پیشنهاد خواهد شد: ۱- بهبود توسعه زیرساخت ها ۲- توجه به بخش های مختلف برنامه ریزی توسعه ۳- حمایت های مادی و مالی از روستاییان در راستای اشتغال زایی ۴- توسعه فناوری های نوین در بین روستاییان ۵- توسعه آموزش های مهارتی کسب و کار و کارآفرینی روستاییان ۶- توسعه تشکل های حرفه ای کارآفرینان ۷- کمک به توسعه مشاغل روستایی ۸- تلاش در جهت بهبود سرمایه و انسجام اجتماعی و مشارکت مردمی.